

ÚJ RENDISÉG FELÉ

Uj MEDRET, új ágyat váj magának a közületi élet a társadalmi fejlődés végzetserű folyamatában. Megváltozott a társadalomnak szerkezete, szelleme, összetétele, politikai életformájáról alkotott felfogása. Egyetlen társadalmi tény maradt örök változatlanként egy és ugyanaz: az ember a maga sajátos természetével.

Mi minden változásra ébredtünk az élet társadalmi síkján? Szóljunk arról, hogy az iparinak mondott civilizáció előrehaladása mit művelt népekkel, emberekkel? Miként halmozta őket nagyvárosok néppiramisává, hogyan tömörítette, sűrítette őket apróbb-nagyobb közületekbe, gyárakba és községekbe? Mert a rögtől szakadt emberek gyökértelessé vált államának válságáról és a széteső társadalmak új formakereséséről szólva, itt kell kezdenünk szociális történetünket. Arról kell beszélnünk, hogy Európa népességének hirtelen elsűrűsödése és jelentős hányadának városba zsúfolása nem maradt következmények nélkül. Hogyan is maradhat következmény nélkül az embertömegeknek embertömegekre találása, kiváltképpen akkor, ha a végzetes kollektív találkozáson kitudódik a nagy titok, hogy vannak szegények és vannak gazdagok és nem mindig azok gazdagok, akik lélekben és eszmékben is azok. A tömegeknek ehhez hasonló tömeges élménye rendszerint súlyos közrendészeti és közművelődési költséget jelent. Erőhatalommal kell ugyanis fékentartani a csalódottak megnyilatkozását és kultúrával, iskolával, népműveléssel azokat, akik szenvednek a közületben élő embertársak műveltségének és saját iskolázatlanságuknak különbsége miatt. Innen a tapasztalati tény, hogy — egyenlő feltételek mellett — minél nagyobb a népsűrűség és a néptömörülés, annál számosabb a közfeladat, tehát annál magasabb a közösségi élet terhe.

A közfeladatoknak a nép sűrűsödésétől és tömörülésétől kiváltott elsokasodása és ennek folytán a közteher elhatalmasodása önmagában véve még nem hátránya az emberi együttlétnek, ha mindez a nemzeti erőgyarapodás és vagyonosodás korában játszódik le. Ha azonban a társadalom szerkezetének változása a közfeladatokat éppen akkor sokasítja és drágítja, amikor csökken a társadalmi termelés eredménye és a nemzeti jövedelem hanyatlásával nehezzé válik a megélhetés, akkor a gyengülő társadalomban a közületi nyomás elnehezülése mind tűrhetlenebbé válik és felüti fejét az államtagadás szociális szörnye.

Fenti és a következő tanulmányban az osztrák rendi kísérleten túl az új államszervezeti törekvéseket elvi alapjaikban akarjuk jellemezni olvasóink számára.

A szerk.

A hanyatló nemzeti jövedelemnek pedig az a sajátossága, hogy ¹— a társadalom szerkezeti változásától függetlenül — növeli az állam gondját, tehát a közfeladatok számát. Mert a madáchi fókák ritkulása még állandósuló népesség esetében is kielezi a nemzeti jövedelem megosztásának harcát. A társadalmi küzdelemben alulmaradók a közületet teszik felelőssé aránytalanak és igazságtalanak vélt helyzetükért, innen az államellenességnek az állam megtagadásig elfajuló iránya. A társadalmat széttagoló erőket ilyen helyzetben ismét csak újabb közületi feladatok kifejtésével lehet ellensúlyozni, aminek növekvő költségeit a közületek természetesen csak a magángazdaságok tökéreérének további igénybevételével fedezhetik. Mind élesebben domborodik ki az adóállam riasztó arculata és az elsokasodott közfeladatok finanszírozásáért követelt, tőkeromboló közkövetelésekké vált adótételek kétségessé teszik annak az államberendezésnek huzamos fenn tartását, amely nem önmagáért, hanem társadalmi szükségszerűségből fejlődött naggyá. Kialakul a mai állam dilemmája; lebontani a fejlett közhatalmi berendezést, a társadalomellenes erőtenyezők felszabadulását kockáztatva, vagy a bontó erők közhatalmi megelőzésének és megkötésének tökéletesítése, a köz terhére újabb feladatokat vállalva, de egyszerűsített számolva az ilyen hatalmi rendszer tartós fenntartásának képtelenségével.

Szóljunk a természetes gazdasági egyensúly ábrándjának szétfoslásáról? Mert akik hittek benne, szegényebbek lettek ezzel az illúzióval. A háborúban elhatalmasodott kötött gazdálkodás megfosztotta a piacot attól, ami jelentőségét megadta, automatizmusától. Amikor a Hudson-öböl közeiég terjesztik ki a vetésterületeket, amikor az Alpések oldalán búzával kísérleteznek, silány lignitbányákat nyitnak Közép-Németországban és elektromos erővel, példátlan önköltséggel gabonatengert árasztanak erre alkalmatlan területekre, akkor nincs nemzetközi munkamegosztás, nincs világpiac, de — a közületek szüntelen beavatkozása folytán — a belső piacnak sincs meg a kívánatos automatizmusa. Ha az erők játékából hiányzik a természetes kiegyensúlyozó tényező, akkor ezt mesterséggel kell pótolni, különben az erőknek nyakló nélküli garázdálkodása a társadalmi értékeket emészti fel.

Az önös érdekeket és a hatalmaskodó erőket arányba csak az állam igazíthatja. Részérdekek letéteményese csak önző szempontjait képviselné, ha feladatává válnék a felszabadult erők fegyelmezése. Erre a közjó érdekében csak az a közakarát képes, amely a részérdekek befolyásától függetlenül alakul ki és ezzel az erénnyel érvényesül. A részérdekek többségétől megszállt parlamentekből kialakulhat-e az a közakarát, amely egyesegyedül a nemzet egyetemes érdekeinek valóráváltását célozza? Vájjon, ott, ahol a parlamentarizmus álképlet és nem hagyományos történelmi valóság, nem maga a parlament szolgáltatja-e ki a végrehajtó hatalmat a változó magánérdekek játékának? A társadalmi összműködés zavartalansága megköveteli az állam és a gazdálkodás életformáinak összhangját. Miként a szabadkereseti gazdálkodással párhuzamos volt az ennek megfelelő, erőinek kifejlődését egyengető politikai liberalizmus, akként most társadalmi szükségletté

vált az olyan közösségi életformának kialakulása, amely megfelel a gazdálkodás mesterséges egyensúlyát megadó kötött, vagy irányított gazdaságnak.

Szóljunk az állameszme átalakulásáról, a keresztény állameszme térfoglalásáról? Mert az Isten malasztjából uralkodók helyébe — a népszuverénítás korának rövid történelmi közjátéka után — az Isten szándékából való államok léptek. Hogyan értsük ezt?

Westermarck megállapította, hogy földségre, fajra, környezetre, művelődésre tekintet nélkül a világ minden ismeretes népe valaminő központi hatalom, államhatalom formájában él. Így van ez a pigmeusnál, a maláji archipelágosz őslakóinál, a brazil őserdők vándor törpe törzseinél különbség nélkül. Van-e valami közös, ami ezt az egyező sajátosságot kiváltja? Melyik az az egyetlen tényező, ami ezeknél és minden népnél közös? Az emberi természet. Tehát ennek velejárója, hajtása, kiteljesedése az a központi hatalom, amit államnak nevezünk. A mindenütt azonos természettel teremtett ember tehát az, amely kiteljesedik az államban, aminek révén kibontakozhatik, kialakíthatja értékeit, képességeit. Ha tehát az állam az emberben gyökerezik, akkor ennek életérdeke az állam legfőbb célja. Nem egy emberé, hanem az emberé. Az ember legfőbb érdeke lévén létjogainak és méltóságának biztosítása, nyilvánvaló, hogy az állam feladata olyan állapotnak megteremtése, amelyben a közösség minden tagjának létjoga érvényesül és méltósága általánosan megbecsült. Ez a közjó állapota. Az állam szerepének ilyen értelmezéséből folyik az állam szociális eszméje. Szociális azért, mert a közület társadalmi kötöttségében tekinti az embert és őt a természetnek megfelelő élethelyzetbe kívánja emelni.

Az államnak új, szociális eszméjéből folyik a társadalmi reform sürgetése. Mert ha az ember elvét érvényesíteni törekvő szociálpolitika a tőke rentabűítésába, minden társadalompolitikai korlátjába ütközve megtorpan, akkor az állam feladata a társadalmi és a gazdasági erők olyan átcsoportosítása, olyan új arányba igazítása, hogy az erők új egyensúlya mellett nem a tőke rentabilitása legyen a gazdálkodás célja, vagy az embervédelem optimizmusának valóra váltása esetén se ütközzék a szociálpolitika a rentabilitás új mértékébe.

Társadalmi reform azonban csak ott van, ahol előzőleg megvalósult és általános típusná vált az új, a szociális ember. Mi jellemzi az új idők új emberét? Vágyainak újdonsága. Mert amíg a jelen túlzott anyagi vágyaitól eltelt emberek formálják a közakaratot, addig nincs társadalmi reform. Ezért az ember reformja mindenekelőtt az emberi vágyak reformja. Új vágyakból új érdekek, új akarások, új tettek sarjadnak. Ez a szociális ember kialakulásának útja. Hosszú út, nehéz út, sok időt igényel. Ezért hosszú — útban és időben egyaránt — a szociális reformpolitika útja. Megvalósulásának előfeltétele tehát az, hogy legalább egy emberöltőn át azonos társadalmi akarat irányítsa a szociális reform kitűzött céljai felé az erre elrendelt népközösséget.

Ugyan minő közhatalmi berendezés oldja meg az államnak a népszerkezet módosulásából kinőtt dilemmáját és a társadalomnak — az új állameszmétől megkövetelt — reformját?

A totális állam? Nem, ez a Leviathan minden más közület feladatát kisajátítva, felszívja a kisebb közületek, a helyi társadalmi alakulatok életerejét.¹ A totális állam a társadalmi öntevékenység megbénításával marazmust teremt, a vallást, a művészetet és a tudományt államosítva, a társadalmat megfosztja értékeitől, tartalmától, lényegétől. A totális állam merevgörcsbe torzuló társadalmában elbürokratizált gazdálkodás sorvad az állam felfokozott és korlátlanra vált igényeinek finanszírozására szolgáló adóteher alatt.

A parlamentáris demokrácia? Lényegéből folyik törvényhozásának váltógazdasága. Ha a társadalmi reform előfeltétele az, hogy azonos politikai akarat évtizedeken át szüntelenül arra irányuljon, hogy válóra-váltva az emberérvényesítésnek szociális állapotát, a közjót, akkor minden közberendezés, amelynek természetéből következik a politikai akarat időnkénti intézményes változása, eleve lehetetlenné teszi a társadalmi reformot. Különben is, ahol parlamentáris demokrácia van, ott pártok is vannak. Ahol pedig pártok küzdelme folyik, ott nélkülözhetetlen a közvéleményalakításnak és a többség toborzásának két tényezője: a választási apparátus és a sajtó. Az előbbi tőkét igényel, az utóbbi vagy maga jelenti a tőkét, a sajtótőkét, vagy a nagytőkétől függ, különben — ritka kivétellel — ideális céljainak szolgálatában gazdaságilag elbukik. Szociális reformot nem lehet megvalósítani olyan többséggel, amely a választási apparátust és a kapitalisztikus sajtót pénzelő tőke támogatásával jön létre. Mint hogy parlamentáris demokráciában a többség elnyerése végett a hatalomszerzés kilátásával fellépő pártok rászorulnak a tőke támogatására, politikai naivitás annak feltételezése, hogy a parlamenti demokráciából valaha is kibontakozhatik a szociális reform. Ugyan milyen tőke fog egy emberöltőn keresztül fenntartani olyan többséget, amelynek munkája szüntelenül és legfőképpen arra irányul, hogy a tőkégazdálkodás megszűntével kialakuljon a szociális reform? Aki tehát a teremtett lelkes ember védelmében szociális reformot akar, az nem kívánhat parlamentáris demokráciát.

A társadalmi szerkezet változásából, a gazdasági egyensúly igényéből és az új, a szociális állameszméből sarjadó szociális reformot csak a tartósan egyirányú, tekintélyelvű hatalmi berendezés valósíthatja meg. Tekintélyét nemzeterősítő és embervédelmi eszméjének missziós szolgálatából meríti; következetességét abból, hogy a részérdekek szervezetlenségük következtében csoportakaraikkal nem tudják a hatalom letéteményesét az általa vágott csapásról eltéríteni; tartósságát pedig abból, hogy nem atomizált szervezetlen, hanem kötésbe hozott, szerves társadalomra épít. Hiába a vezéri tekintély, ha a népesség atomizált massa marad, amelyet a csoportokba az anyagi erő elve igazít és nem válik szerves társadalommá. Ezért kell a kvalitatív társadalmi szervezkedés, az emberek — erkölcsi jelentőségű foglalkozásaik szerint — foglalkozási, nem: hivatásközösségekbe tömörítése. Ekkor szűnik meg az egyén és az állam — áthidalhatatlannak tartott, vagy

¹ A totális államról 1. Szekfü Ignác cikkét a Magyar Szemle, 1934 januári számában.

figyelemre sem méltatott — távolsága, ekkor jut szervesebb, tagozott életformába a társadalmi, és vele az eddig atomszerű egyén.

MIKÉNT VALÓSULHAT EZ MEG? Erre ma sokan a politikában ismét divatos Hegellel válaszolnak, mondván: az objektívált szellem három képlete a család mint a természetes képlet, a polgári társadalom és az állam. A polgári társadalom szférája a család és az állam között fekszik, miért is mindenkor csak az állam kifejlődése után állhat elő, mert ameddig állam nincs, addig térköz sincs egyén és állam között. Az állam természetes szervezete nem egyéni akaratokon nyugszik, hanem mindenekelőtt a családokon, majd a polgári társadalom képletein, a rendeken. Az állam szerves természetéből következik, hogy az államépület csúcsa és az egyén között a kettőt egybekapcsoló természetes családok és szervesen tagozódó rendek legyenek. Ezt a felfogást vallja magáénak a fasizmus is. Costamagna szerint az állam akkor alakul át korporatív állammá, amikor ezt és az egyéneket közbenső testületek, *intermedii corpi* kötik össze. Ezek a közbenső szerves testületek egyszersmind erkölcsi alakulatok, rendek. Ha ezek hiányoznak, ha nincs, ami szerves összefüggésbe kötné az államot és az egyéneket, akkor elszigetelődik az állam, de izolálódnak az egyének is. Magában a fasizmusnak a *stato corporativó*t kitöltő új rendiség felfogása tekintetében két irányzat nyilatkozott meg. Corradinié, aki maga előtt a szindikátusokba sorozott nemzetet látta és szerinte ezek a szindikátusok fognak magukból képviselőket választani az országos tanácsba, ami mindent a termelés törvénye alá rendel. Mennyire másként hangzik Mussolini felfogása, aki a korporációs rendszer kiépítésével egyidejűleg mind az állam, mind a társadalom gazdasági öntevékenysége érdekében erősíteni kívánja a politikai államot és leszerelni a gazdaságát.

A fasizmusban a rendiség az olasz állam és az olaszok egymástól izolálásának megszüntetését jelenti, tehát az atomhalmaz helyébe — szerves társadalmi élet megteremtése végett — rendeket kíván, a társadalmi funkció azonossága alapján tömörült társadalmi csoportokat. Ezeknek a társadalmi szerepe az egyéneknek az államba kapcsolása. Azzal, hogy a rendek mint hivatásbeli testületek a beléjük szervezett egyénekkel és családukkal bekapcsolódnak az állami élet csúcsaiba, az államot és az egyént szerves összefüggésbe vonják, fokozatosan egységbe tömörítik, tehát az állam és az egyén azonosításának, az *identificazioné*nak művét munkálják. Ezeknek a rendeknek működésén keresztül kapcsolódik be a gazdaság szelleme az állam akaratába és az állam s az egyének „*identificazioné*ja“ révén válik az egyének szabadságává az állam szabadsága.

Mi tehát a fasizmusban a hivatásbeli testületek elrendeltetése? Végrehajtó szervei-e az államnak? Gazdasági önkormányzatot jelentenek? Alkalomadtán ilyen feladat is lehet osztályrészük, társadalmi jelentőségük azonban ennél sokkalta több: az egyének és a gazdálkodásnak az állami akarat felé irányítása, az egyéneknek az államba tagosítása, hogy az államtól irányított ütemben bontakozzék ki a szabadnak meghagyott gazdálkodás.

Mi a tényleges alapja ezeknek a sokszor emlegetett természetes rendi alakulatoknak? Az emberi természet különbözősége, annak feltételezése, hogy a természetes hajlamok eltérő volta megfelel a társadalmi feladatok különbözőségének. Vájjon a képességeknek, a hajlamoknak ez az ellentéte, ami részben oka, részben következménye a társadalmi munkamegoszlásnak, nem váltja-e ki a társadalom szét-hullását? A francia szociológiai iskola szellemesen kimutatta, hogy minél jobban különböznek egymástól az emberek, annál fejlettebb közöttük az egymásrautaltságnak tudata. Éppen az köti legjobban egységbe az embereket, amiben leginkább különböznek. Ha tehát a rendek a társadalmi csoportok különbözőségének az életformái, ez a körülmény nem korlátozza, nem gátolja, hanem elősegíti a társadalmi csoportok összeműködését.

A rendek természetes kialakulásának alapja az emberi különbözőség, tehát az emberközi együttműködést fokozó mozzanat. A rendi elgondolásokat kitermelő gondolkodók elképzelt rendi szervezeteiket az antik időkben és a jelenben egyaránt az emberi különbözőségére alapították. Ezzel a felfogással találkozunk az ókor idealisztikus görög bölcséletében, az abszolutizmus felé hajló természetjogászoknál, majd Fichtenél, stb. Ugyan összefér-e az emberi különbözőségen alapuló rendiség a kereszténység tanával emberi egyenlőségről?

Ha a származás és az elrendeltetés azonossága okán természetes egyenlőség jellemzi az embereket, akkor a keresztény felfogással nem fér össze az emberi különbözőséget feltételező rendi szervezet. De annyira „egyszerű“ fogalom ez az emberi egyenlőség, illetőleg különbözőség? Rousseau, Kant és Fichte ezt tagadásba veszik, ők megkülönböztetik a természetes és a metafizikai egyenlőség fogalmát. Rousseau nézete szerint a fizikai vagy természetes emberi különbözőség az, ami a korban, az egészségben, a testi erőben, a szellem és a lélek minőségében jelentkezik. Ezzel szemben az emberek morális különbözőségének alapja az emberek közmegegyezésével alkotott konvenció. A gazdagság, a megtiszteltetés, a privilégium az, amiben a morális és a politikai egyenlőtlenség megnyilvánul.

A keresztény szemlélet a teremtésazonosságból kiindulva hirdeti az ember alaptermészetének egyenlőségét. Ez azt jelenti, hogy minden embert jellemez Istentől származása, az ő szolgálatára rendeltetése, létjoga és természetes joga emberi méltóságára. Ezt, a minden embernél egyenlő alaptermészetet színezi, stilizálja az, amit egyéniségnek nevezünk. Az egyéniség, az individualitás a maga képességeivel, sajátosságaival az, ami különböző formában és színben jeleníti meg a mindenkinél azonos emberi természetet. A keresztény felfogás tehát nem vonja kétségbe az emberi hajlamok és képességek különbözőségét, ami az egyedeket jellemzi. A keresztény felfogással, az emberi alaptermészet azonosságával és a minden ember metafizikai beállítottságával tehát nem összeférhetetlen az egyéniségek különbözősége, ami a rendi elgondolások alapja.

Amíg a fasizmus testületi az embert a maga teljességében „totálisan“ ölelik fel, addig a hitlerizmusnak — ma még csupán elméletben elgondolt — hivatásközösségei az egyéneket csak gaz-

dálkodó, termelő mivoltukban szervezik és képviselik. A hitleri elképzelt rendiségben tehát az embernek csak gazdasági része, a parciális ember jut kifejezésre, amiből következik, hogy a hitleri hivatás-közösségeknek nem célja az állam és az egyének izoláltságának megszüntetése, hanem kizárólag a gazdálkodók megszervezése, nem az érdekeltek, hanem az állam számára.

RENDISÉGRŐL SZÓLUNK és rendiségről beszél minden tényező, aki az új élet keretét, a társadalomnak új életformáját kutatja, de elveti a szocializmusnak minden válfaját. Rendiségről szólnak, mintha az egyetlen eszmét, irányt, szervezetet jelentene. Pedig ahány szociális reformgondolat, annyi „rendiség“.

Új középkorról is beszélnek, a rendiségről szólva, pedig a középkor rendjei egyszersmind hatalmi szervezetek is voltak, amelyeknek tagjait egyenlő, rendenként azonban különböző, o r d o illetett meg. Való, hogy az új mediaevalizmusért való lelkesedésből támadt a modem társadalmi irányzatok keretében, és pedig Ketteler püspök nyomdokaiban a keresztény társadalmi reformnak különösen a német és az osztrák kath. papság körében hódító rendi gondolata. A középkori rendek „autonóm jogalkotó organizmusok jellegét öltötték magukra azért, hogy saját kebelükből termelték ki az életviszonyaikat szabályozó normákat“.¹ Ezek bizony a múltnak gyakorta az állammal konkuráló, reája veszélyes, nem pedig a közhatalmat erősítő alakulatai.

A fasiszmus „rendiségével az állam kialakítja és formába hozza az addig hiányzó olasz társadalmat. A stato corporativo ezzel valószínűleg meg a németnél V o l k-nak, a franciánál n a t i o n-nak nevezett nemzetet: a stato eticót.

A német nemzeti szocializmusban a „rendek“ összessége még nem jelent államot, mert a rendek csak szervezett formái az egyedi életek gazdasági oldalának. A nemzeti szocializmusban elképzelt „rendiség“ tehát sem rendi állam, sem rendi gazdálkodás.²

Ismét más Spann „rendi állama“. Az új rendiség főteoretikusa, Othmar Spann elképzelésében a rendek a maguk életszférájára szóló érvénnyel elnyelik az adóállamot, a gazdasági államot és a közigazgató államot. „Stand schluckt Staat“.³ A központi társadalmi hatalom a központi rendé, az államrendé. Az állam azonban nem egyéb társadalmi csoportokból és erőkből alakul ki, az állam alapja nem valaminő gazdasági vagy bármilyen népválasztotta parlament, mert szerinte az állam önmagából való, az állam a közhatalmat hordozó személyek összessége.⁴ Más rendek és ezeknek vezetői az ő érdek- és létközüket illetően az államrendnek szaktanácsokat adhatnak, de az államrend nem felépítménye vagy csúciszervezete a többi rendnek, hanem önmagáért felelős, önmagát alkotó, önmagában való társadalmi képlet. Ennek az állami rendnek, a rendek rendjének ethoszától függ, hogy arisztokráciája-e vagy oligarchiája a rendi társadalomnak.

¹ Giorgio del Vecchio: Az állam válsága, „Társadalomtudományi 1933. 193. old.

² M. Frauendorfer: Der ständische Gedanke. 24 old.

³ Othmar Spann: Der wahre Staat. 225. old. 3. kiadás, 1931

⁴ Ugyanaz 237. old.

A TÖRTÉNELMI, a fasiszta, a hitleri, továbbá az Othmar Spann nevéhez fűződő rendiség értékítéletét mondjuk ki, amikor kifejtjük a Quadragesimo Anno pápai körlevélben jelentkező keresztény hivatásrendiség alapelveit.

A keresztény társadalombölcselet rendje az egyén természetes kiegészülésének egyik formája. Benne tömörülnek a foglalkozási feladataikat erkölcsi kötelességként teljesítő egyének, és pedig lehetőség szerint Önkéntes társulással. Céljuk, elhivatásuk ethoszát megőrizni és ezzel is — nem csupán szoros értelemben vett társadalmi feladatok ellátásával — gazdagítani a közösséget. A társadalom belső szinteződését kiváltó elv, nem az egyéneknek az anyagi javakhoz való viszonya —miként a kapitalizmusban —, hanem a teljesítmény elve. Ez sűriti társadalmi csoportokba azokat, akik erkölcsi parancsnak vélnék eleget tenni, amikor bizonyos társadalmi feladatot ellátnak. A hivatásrend jellemzője szerkezetének organikus belső összefüggése és szellemének erkölcsi színezete. Hatásköre tekintetében a hivatásrendi szervezet helyteleníti a nemzeti szocializmus elképzelt rendiségének hatáskörét elsősorban azért, mert tagjait egyéniségük teljességében fogja meg és nem csupán gazdálkodói minőségükben, másodsorban, mert a hivatásrendiség nem csupán a gazdálkodó alanyoké, hanem az egész szervezett társadalomé. A rendek sorába tartoznak tehát a gazdasági hivatás-közösségeken felül a kulturális rendek is. A keresztény hivatásrendiség azonban a fasiszta korporációs szervezet alapelveitől is különbözik és pedig abban, hogy kifejezetten a társadalom életformája, tehát nem fedheti az állami keretet. Az állam — ebben a felfogásban — sajátos társadalmi feladatokat lát el, aminek zavartalanságát veszélyeztetné, ha „a rendiség elnyelné az államot“. Ezért a rendek ne foglalják le teljesen az egyéneket, tegyék lehetővé, hogy az egyén közvetlenül bekapcsolódjék az államba és részesévé váljék az utóbbi önmeghatározó tevékenységnek. A keresztény társadalmi felfogás tehát az egyén és az állam közvetlen kapcsolatát kívánatosnak tartja, tehát szöges ellentétbe kerül azzal a szintén rendi felfogással, amely a rendek szerepét éppen abban látja, hogy közvetítői az egyének és az államnak, nehogy a kettőnek közvetlen szembefordulása elriassza az egyént és ezzel izolálja az államot.

Egy időben a keresztény szociológia is hajlott Othmar Spann tanítása felé. Mennyire helytelenül! Ma már kezdik tisztán látni, hogy minden felfogás, amely az állam önmeghatározó tevékenységéből a társadalom nagy részét kizárja, ellenkezik a keresztény demokrácia eszméjével. Az utóbbi értelmében az állam az államnép minden tagjáé, mindenki részes az államhatalomban és ezért annak magatartásáért a nép minden tagja felelős is.

A hivatásrendiségnek szerves és morális közösségében a megkötésnek és a szabadságnak optimális aránya érvényesülhet. Ekkor válik a hivatasközösség a rend ideáltípusává és zsinórmértékévé a valóságban kialakuló és már történelmi létüket élő más rendiségeknek.

Amikor tehát a mechanisztikus atomizált embersokadalmak láttán, az örök értékek védelmében szerves megkötések szükségességét hirdetve a társadalom rendezéséről szólnunk, nem vagyunk feltétlenül

fasiszták vagy hitleristák, mert e két irányzatnak — egymástól eltérő — rendisége és a keresztény társadalomtan hivatásrendisége között legalább is akkora az eltérés, mint Roosevelttel irányított gazdálkodása és a bolsevizmus között.

A társadalmi reform szükségességének és korunk rendi elgondolásainak ismeretében szemlélhetjük a most születő történelmi valószínűságot, a rendi Ausztriát.

Az osztrák politikai újszülött a Quadragesimo Anno állama. A római stílusú állam épületének boltívei két pilléren nyugszanak: a vezéri tekintély és a hivatásrendiség elvein. Homlokzatán új, mégis örök értelmű az írás: „Minden jog Istené.“ Nagyértelmű szavak! Vallo-mást jelentenek a természetjog mellett, a létjog tiszteletével. Természetes ezek után az új alkotmányban a szabadságjogoknak és a jellegzetes osztrák Hausrechtnek meghirdetése, mert ahol az Istenségtől eredeztetik a jogot, ott nem vehetik tagadásba az emberi szabadságot.

Tekintélyelv és szabadság, rendiség és keresztény demokrácia? Semmi kétség, itt nincsen ellentét. A demokráciának lényege a népnek az állami önmeghatározásban részessége. Közömbös, hogy területiális vagy foglalkozási elv szerint történik a népképviselő felépítése, a lényeg, hogy az új osztrák alkotmány szerint a nép részes az állami akarat kialakításában és a vele járó felelősségben. Igaz, hogy Ausztriában nem lesz egyetlen törvényhozó testület sem, amely széles népi alapokon általános választással jönne létre. Igen helyesen. Van erkölcsi bátorságuk megtagadni a népszuverenitás korteselvét. Mire jó ez, ha élethivatása szerint illetékes szervezete révén mindenki bekapcsolódhat a többség, az ország, a szövetség közakarataiba. Az alapelvekhez éppen ezért kevésbé következetes az alkotmánytervezetnek ama rendelkezése, amely népszavazásra nyújt lehetőséget, ha a törvényhozás elvetné a kormány javaslatát vagy ha a szövetségi kormány népdöntést kívánna valamely kiemelkedő jelentős állampolitikai kérdésben. A látszat ellenére úgy véljük, a népdöntés intézményével a kormány nem a népszuverenitás emléke előtt tiszteleg, hanem — különösen francia történelmi emlékek alapján — lehetőséget teremt a maga helyzetének megerősítésére, ha a rendek alkalmi kompromisszuma valamikor netán megghiúsítaná a kormány törekvését és a nemzetközi helyzet miatt a szövetségi elnök nem élhetne — amire különben az alkotmány feljogosítja — az alkotmány részletes módosításának lehetőségével. Ha a törvényhozásnak általános választásból való kialakulása lenne a demokrácia ismertetője, akkor a hitleri Németországot és a fascio országot — ahol általános választásokból alakul a törvényhozás — sokkal inkább kellene demokráciának minősíteni, mint Dollfuss Ausztriáját.

Az új alkotmányú Ausztria még nem nevezhető azért rendi államnak, mert a rendiség kartájának egyik alapelve. Az állam itt nem lesz önmagában álló külön rend, hanem szervesen képződik az államnép alacsonyabbfokú szervezeti egységeiből. Az Ender-féle alkotmánytervezet tehát semmi köze Othmar Spann elgondolásának. A tulajdonképpeni törvényhozás a szövetséggyűlés (Bundestag) mint az államszövetség egyetlen törvényhozó testületé. Kizárólag tanácsadó

hatáskörrel működnek mellette a 40—50 tagú államtanács (Staatsrat), a 30—40 tagú szövetségi kultúrtaács (Bundeskulturrat), továbbá a 70—80 tagú szövetségi gazdasági tanács (Bundeswirtschaftsrat) és az országok tanácsa, a Länderrat. Az államtanács tagjait a legnagyobb nemzetpolitikai jártassággal és felkészültséggel rendelkezők sorából a szövetségi elnök nevezi ki. A kultúrtaács tagjai az egyházaknak, a vallásos társulatoknak, a nevelés- és az oktatásügynek, továbbá a tudományak és a művészetnek képviselői, illetőleg kiküldöttei. Ebben a tanácsadó testületben és a gazdasági tanácsban jut kifejezésre az állam rendi fölépítése. A gazdasági tanácsban a hivatásrendek 7 főcsoportjának kiküldöttei foglalnak helyet. Ez a 7 főcsoport: a mező- és erdőgazdaság, az ipari és a bányászat, a kézmű, a kereskedelmi és a forgalomgazdaság, a pénz- és a hitelügy, a szabadfoglalkozások s a közszolgálat. Az országok tanácsának tagjai minden ország (Land) és Bécs országkapitánya és országszámtartója, illetőleg, akik a fővárosnál az ezeknek megfelelő tisztséget viselik.

A szövetséggyűlés, tehát az egyetlen szövetségi törvényhozó testület tagjai azok a képviselők, akiket a tanácsadó testületek saját körükből választanak. A szövetséggyűlésbe az államtanács húsz tagot, a kultúrtaács tizet, a gazdasági tanács húszat és az országok tanácsa kilenc tagot választ. A szövetségi törvényhozó és tanácsadó testületek szerkezetével elvben azonos a tagországok és a községek önkormányzatának felépítése. A községek testületéből alakulnak — az alkotmányterv szerint — az illető ország megfelelő testületei, az utóbbiakból pedig a szövetségi testületek. Ilyen módon az államnép közvetlenül és közvetve bekapcsolódik az összes közületek tevékenységébe.

A törvényhozási munkát a kormány irányítja, kizárólagos joga a törvényjavaslatok előkészítése. Ezek a javaslatok először a tanácskozó testületek elé kerülnek, amelyeknek véleményét meghallgatva terjeszti a kormány javaslatát a törvényhozás, tehát a szövetséggyűlés elé. Az utóbbi a maga teljességében vagy elfogadja, vagy elutasítja a javaslatot, az utóbbi esetben a kormány javaslatát népdöntésnek vetheti alá. A törvényhozás egyedül a költségvetés részleteit módosíthatja. A tekintélyi államvezetés elve — a közszabadságoktól vont korlátok között — érvényesül abban, hogy a kormányt a szövetségi elnök nevezi ki és menti fel, ő nevezi ki az államtanács tagjait is, államszükség esetén rendelettel részletesen módosíthatja az alkotmányt, szükség esetén a kormány is — az olasz decreto-legge mintájára — törvényerejű rendeleteket bocsáthat ki, egyedül a kormány terjeszthet javaslatot a törvényhozás elé, az utóbbi tagjait kezdeményezés és az interpelláció joga nem illeti meg.

Teljesen történelmietlen lenne Ausztria új alkotmánya, ha megszűnnék annak föderatív formája. Ezért — bár a tekintélyi elvből Összpontosított államvezetés következne és így a föderatív megoldás ezzel az alapelvvel ellenkezik — érthető, hogy az alkotmányreform terén történelmi kényszerűségből radikális, különben „fontolva haladó” kormány megtartja Ausztria hagyományos föderatív formáját.

Az alkotmány nyitvahagyja Ausztria fontos kérdését: mi módon szülessék a központi politikai akarat. Mert kell lennie valaminő

egyetlen politikai akaratnak, ami a nemzet nagy feladatai irányába igazítja a szövetségnek és az országoknak törvényhozásait, testületét és rendjeit. Ma a hazafias osztrák erők szervezetére, a hazafias frontra hárul az egységes politikai akarat kimunkálásának és ébrentartásának feladata. Ez a front a hivatásközösségek, a testületek és a védelem (lásd a fasiszta milidát) hármasszakaszán őrökdi, hogy a szövetségi kancellárral perszonális unióban lévő vezérének, Dollfussnak politikai akaratát megvalósulhasson. Az alkotmány szerint azonban a szövetségi elnök hatalma felülmúlná a kancellárét és a hazafias front vezérhelyettese, Stahremberg közelebb van a Heimwehr szívéhez, Tirolhoz, mint a Bécsben lekötött Dollfuss. A vezéri tekintély elve érvényesülne az osztrák alkotmányban, de ki tudja, hogy egy nemzet jövőjében minek fogják hívni a vezért... Ausztriában most nem egy nemzet termeli ki népi erejével politikai életkeretét, hanem az állam ölt magára egy nemzet kialakítására alkalmasnak vélt formát és erkölcsi elvek erejével igyekszik jellegzetes, nemzeti szervességbe igazítani egy, történelmesorán nemzeti életet sohasem élő néptömeget. Ami mindenképpen súlyos feladat.

Az osztrák alkotmányreform rendi jellege a szervesség erejét viszi az új államéletbe és ezért kísérlete lehet annak, minő társadalmi és életalakító jelentősége van a hivatásszerinti organikus tagozódásának. Ha azonban a népi élet jövőndő alakulása nem váltja be azoknak reményét, akik egy szebb, tágasabb, emberibb életet várnak a rendiség modern elvének alkalmazásától, akkor ne vonjanak le kárhoyztató következtetést magára a társadalomszervező elvre, mert az osztrák rendiség sorsát — inkább mint bármely közberendezését valaha — az állam nemzetközi helyzetének alakulása és annak a szellemnek erkölcsi ereje és őszintesége dönti el, mely egyetlen ethosz közösségébe törekszik olvasztani rendeket, testületeket, embereket egyaránt.

Ez az erkölcs és ez az erő pedig mindig férfias tulajdonságok, Isten és az emberi szenvedés előtt alázatos, képességeikkel hatalmas és eredményeikkel szerény férfiak tulajdonsága. Lesznek-e ilyen férfiai Ausztriának elegendő számban, ettől függ az osztrák rendiség, de ettől függ minden közberendezés jelentősége és jövőndője.

KOVRIG BÉLA